

**O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORIDA ANDERRAYTING XIZMATINING
JORIY HOLATI VA UNING SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING
KONTSEPTUAL ASOSLARI**

Yo‘ldosheva Xumora Sobir qizi ¹

¹ O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti,
tel: +99890-042-09-59, e-mail: sobirovnaxumora@gmail.com

**MAQOLA
MA‘LUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 12.10.2024

Revised: 13.10.2024

Accepted: 14.10.2024

KALIT SO‘ZLAR:

*anderrayting,
anderrayterlik faoliyati,
sug‘urta, sug‘urtada
anderrayting,
anderrayting xizmati,
anderrayterlarning
tiplari, sohaviy
anderrayterlar, shtatli
anderrayterlar,
eksperimental
anderrayterlar.*

Tezida anderrayterlik faoliyatining tashkil topishi, anderrayterlik faoliyatining mohiyati, O‘zbekiston sug‘urta bozorida anderrayting xizmatining holati va uning rivojlanish tendensiyalari, sug‘urtada anderrayting xizmati samaradorligini oshirishning konseptual asoslari aks ettirilgan. Jumladan, zamonaviy anderrayterlik faoliyati turlari, sug‘urtada anderrayting va uning asosiy funksiyalari, sug‘urta anderrayterlari uchun sifat ko‘rsatkichi ilmiy tadqiq etilgan.

KIRISH. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat sug‘urta tizimini rivojlantirish uchun butun imkoniyatlarni ishga solidi, sug‘urta tizimining rivojlanishiga yordam beradigan huquqiy asoslarini yaratadi, sug‘urta kompaniyalarini tashkil etish uchun moliyaviy manbalarni qidirib topishga, ushbu kompaniyalarni litsenziyalash bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirishga ko‘maklashadi. Insonning faoliyatiga uni o‘rab turgan muhitning xo‘jalik tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, jamiyatning rivojlanganlik darajasi, jamiyat a‘zolarining madaniy-ma‘rifiy tarbiyasi, hamda ularning moddiy jihatdan qay darajada ta‘minlanganligi kabi omillar ta‘sir ko‘rsatadi. Sug‘urta tizimini rivojlantirish muhim ijtimoiy muammolarni

yechishga xizmat qiladi. Sug'urta inson hayoti, ishlab chiqarish, ijtimoiy faoliyatning hamma sohalarini qamrab olib, shu bilan mamlakat iqtisodiyotida alohida o'rin egallab bormoqda.

Sug'urta tizimini tartibga solish maqsadida O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"lgi qonuni qabul qilingan. Ushbu qonunning 3- moddasiga muvofiq "Sug'urta — muayyan voqea (hodisa) yuz berganda yetkazilgan zararining o'rnini qoplash, tovonlar va boshqa to'lovlar to'lash uchun maqsadli pul jamg'armalarini tashkil etish hamda ulardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan, jismoniy va yuridik shaxslarning manfaatlarini himoya qilishga doir munosabatlar" [1] majmui tushuniladi.

Adabiyotlar sharhi

Sug'urta tashkilotini moliyaviy barqarorligiga sug'urtaga qabul qilingan javobgarlikni sug'urta tashkilotini aktivlariga nisbatini to'g'ri proporsionalligini saqlash orqali samarali faoliyatni tashkil etish bilan erishishi mumkin.

Sug'urta faoliyatini tashkil etishda andarrayting xizmati haqida rus olimi A.Arhipov quyidagicha ilmiy xulosalar bergan: "Sug'urta faoliyatini tashkil etishda sug'urta andarraytingi sug'urtaga qabul qilinadigan xavf-xatarlarni guruhlariga ajratuvchi va ushbu guruxlardagi xavf-xatarlarni sug'urta tashkilotini moliyaviy holatidan kelib chiqib saralovchi hamda sug'urtaga qabul qilinayotgan sug'urta obyektiga sug'urta ta'rif stavkasini belgilovchi professional xizmatchilar faoliyatidir".

Sug'urta andarrayting xizmati bu shunday biznes jarayoni bo'lib, unda sug'urtaga qabul qilinayotgan xavf-xatar bo'yicha zararlar oshib ketadigan bo'lsa qayta sug'urtaga yo'naltirish bo'yicha ham qaror chiqarilishi mumkin. Shuningdek, sug'urtaga qabul qilinayotgan xavf-xatar bo'yicha sug'urta shartnomasida franshiza qo'llanish tartiblari ham belgilanishi mumkin.

Sug'urta bo'yicha mashxur bo'lgan rus olimi A.Arhipovning "Sug'urtada andarrayting xizmati" deb nomlangan kitobida berilgan tarifga ko'ra: "Sug'urta andarrayteri bu shunday kvalifikatsiyaga ega bo'lgan shaxs bo'lib, sug'urta andarrayteri sug'urta tashkiloti nomidan sug'urtalanishga keltirilgan obyektini sug'urtalashga qabul qilish yoki qabul qilmaslik bo'yicha qaror chiqaruvchi hamda sug'urta tashkilotini moliyaviy faoliyatini barqarorligini saqlashda xizmat qiladigan sug'urta andarrayting siyosatini olib boradi" [3].

Sug'urta faoliyatida andarrayting xizmatining maqsadi va vazifalari sifatida M.A.Fedotov sug'urta andarraytingining maqsadi sug'urtalovchida mavjud bo'lgan imkoniyatdan to'g'ri foydalanish va sug'urta mahsulotlari turlarini kengaytirish, xizmatlar sifatini yanada oshirish uning vazifasi ekanligini bildirgan. Sug'urtalovchilar o'z aktivlari va jalb qilingan

aktivlarini hisobga olgan holda ulardan samarali foydalanib faoliyat samaradorligini ta'minlash sug'urta anderrayting xizmatiga ham tegishli.

Sug'urta anderrayterlari qabul qilinayotgan mukofotlar oqimini kengaytirish uchun ayrim sug'urta turlari bo'yicha franshizani qo'llashi yoki ba'zi zararlari ko'payib ketayotgan sug'urta klasslari bo'yicha javobgarlikni qayta sug'urtalashga yuborib kompaniyalar moliyaviy barqarorligini saqlashga xizmat qiladi.

M.A.Fedotov sug'urta anderraytingi tushunchasini aniqlash maqsadida uni uchta guruhga bo'lish mumkinligini asoslagan [4].

Anderraytingning nazariy jihatlarini ko'plab olimlar o'rgangan bo'lib jumladan, O'zbekistonlik iqtisodiyot fanlari doktori, professor Q.M.Qo'ldoshev ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertatsiyasida anderrayting tizimi haqida, "Sug'urta moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatadigan ichki faktorlar sifatida sug'urta ishining qay darajada tashkil etilganligidan kelib chiqadigan holatlarni keltirish mumkin. Ya'ni imzolangan shartnomalarda qabul qilingan risklarni baholash tizimi, sug'urta zahiralarning hajmi, qayta sug'urtadan unumli foydalanish, investisiya faolyatini samarali yo'lga qo'yilganligi va sug'urtaning yuqori darajadagi tashkiliy strukturasi, xodimlar malakasi, tarif stavkasini qo'llash siyosati kabi faktorlar sug'urtaning moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi ichki jarayonlarning asosini belgilaydi" deb ilmiy fikrlarini bildirgan [5].

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada ilmiy abstraksiyalash, qiyoslash usuli, monografik tadqiqot, ekspert baholash, sosiologik kuzatishlar va ularning natijalarini tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Sug'urta bozorida tuzilgan shartnoma ishtirokchilari o'rtasidagi oldi sotdi jarayonida hosil bo'ladigan munosabatlar majmuidir. Dastlabki sug'urta bozorida ishtirokchilar zamonaviy sug'urta bozoriga nisbatan kam bo'lgan. Zamonning shiddat bilan rivojlanishi oqibatida insoniyat taraqqiyotiga mos holda sug'urta sohasi ham rivojlanib bormoqda.

Zamonaviy sug'urta bozori va sobiq sug'urta bozori o'rtasida anchagina tafovut mavjud. Zamonaviy sug'urta bozori ishtirokchilari va ularning vazifalari jamiyatdagi murakkab xavf-xatarlarga moslashgan holatda kengayib bormoqda.

Bozordagi talab insoniyat yashash tarzini rivojiga moslashadi. Yaqin tarixga nazar tashlasak XX asrning yigirmanchi yillaridagi mahsulotlar hozirgi kundagi mahsulotlarga nisbatan farq mavjud, ya'ni xatarlar shakli ko'paymoqda va shunga mos ravishda mahsulotlar ishlab chiqilmoqda.

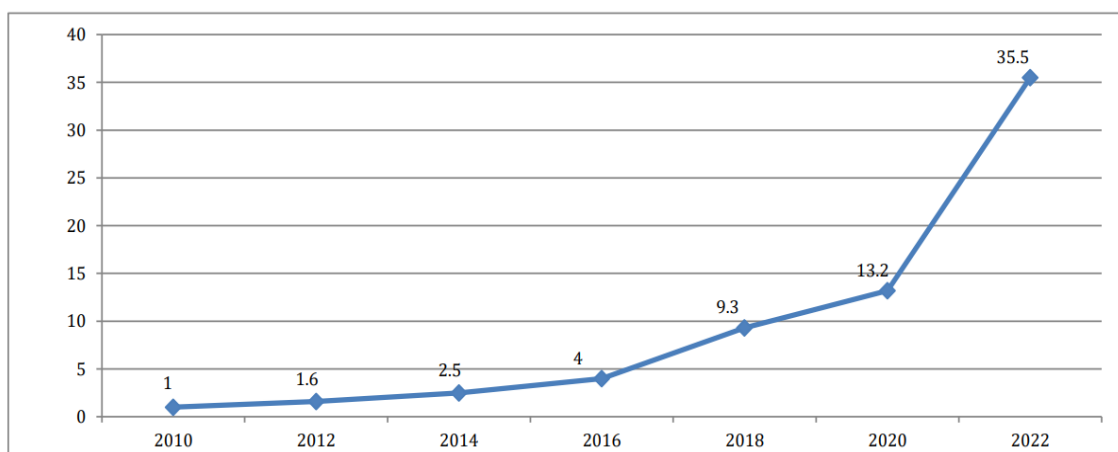
Sug'urta bozorida bir tarafdin sug'urta xizmatlari taklifi bilan sug'urta tashkilotlari

qatnashadi, ikkinchi tarafda sug‘urtalanuvchilar va sug‘urtalovchilarni manfaatlarini kesishishiga xizmat ko‘rsatib daromad oluvchi ishtirokchilar qatnashadi.

So‘nggi 2022-yil va 2023-yillarda mamlakatimizda 41 ta sug‘urta tashkiloti xizmat ko‘rsatayotgan bo‘lib, ulardan 31 tasi umumiy va 7 tasi hayot sug‘urta tarmog‘idir. Ularning barchasi ham faol ishtirokchilar emas. Bozorida 7 ta kompaniyaning sug‘urta mukofoti ulushi hatto 1 foizni ham tashkil etmaydi.

Sug‘urta ta‘rifining aniqligi sifatli aktuar hisoblar bilan shakllantirilishi lozim, lekin amaliyotda kompaniyalar bozordagi ulushini oshirish istagini yuqoriligi bilan sug‘urta ta‘riflari yetarli darajada aktuar hisoblar orqali shakllanmayapti. Respublikamizda sug‘urta ta‘rif stavkalarining pastligi sug‘urta bozorining “yumshoq” ekanligini anglatadi.

Andarrayting tizimini bozorga ta‘sirini o‘rganish maqsadida, mamlakatimiz sug‘urta bozorida so‘nggi yillarda yig‘ilayotgan sug‘urta mukofoti, uning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi, amalga oshirilgan to‘lovlari kabi ko‘rsatkichlarda sug‘urta andarrayting tizimini o‘rni tahlil qilamiz.

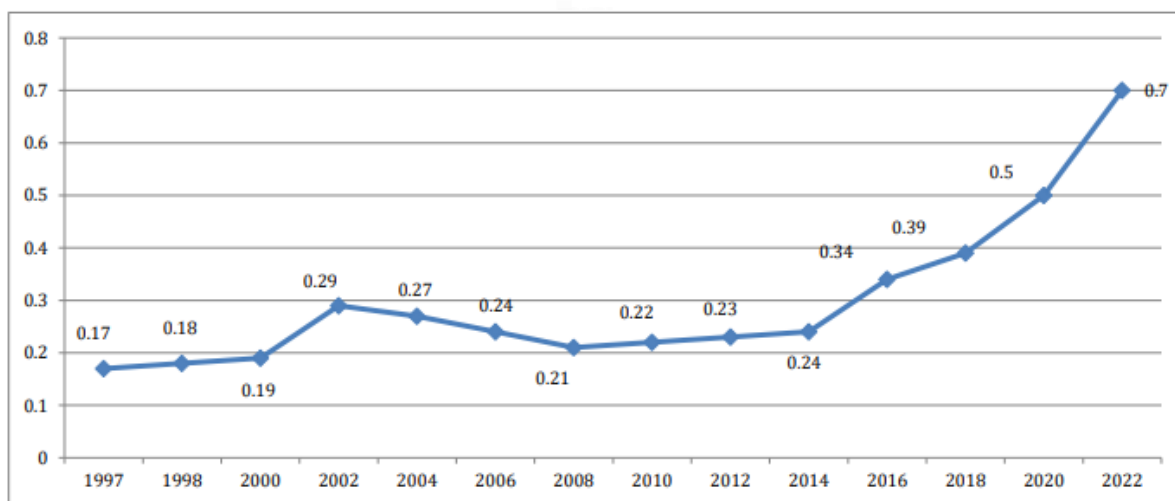

1-rasm. O‘zbekistondagi yalpi mukofotlar hajmi ko‘rsatkichlari [6].

Respublikamiz mustaqillikning ilk yillaridan sug‘urta sohasini takomillashtirish yuzasidan faollik syosat yuritila boshlandi. Mamlakatimiz sug‘urta bozorida 1991-yildan 2010-yillarga qadar davlat ulushi yuqori bo‘lgan milliy sug‘urta tashkilotlari faoliyat olib borganligini ko‘ramiz.

Jumladan, 2010-yilda kompaniyalar soni ko‘payib ular orasida turli mulk shakldagilar soni hamda ushbu yildan boshlab milliy sug‘urta bozorimizda yalpi sug‘urta mukofotlarini va sug‘urta bozoridagi sug‘urtalanuvchilarni real ehtiyojlari yanada oshdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining olib borayotgan islohatlari hisobiga sohada ijobiy va katta o‘zgarishlar yuz bermoqda. Jumladan sug‘urta bozoridagi muhim ko‘rsatkichlardan biri mamlakat yalpi ichki mahsulotida yalpi sug‘urta mukofotlari ulushining sekin astalik bilan oshayotganligini ko‘rishimiz mumkin.

2-rasm. O‘zbekistonda sug‘urta mukofotining mamlakat YaIMdagi ulushi (%)¹¹³.

Anderrayterlar faol xizmatlari evaziga 2014-yildan boshlab yalpi sug‘urta mukofotining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi hajmi uzluksiz ravishda o‘sib borganligini ko‘rishimiz mumkin.

Mamlakatimiz sug‘urta bozorida 2022 yilda 6,2 trln.so‘m mukofot yig‘ilib, uning 68 foizi ixtiyoriy sug‘urta turlari orqali yig‘ilgan va bu o‘z navbatida sug‘urta anderrayting xizmati hissasini ham bildiradi.

Mamlakatimiz sug‘urta bozorida 2023-yil yakunlariga ko‘ra 8,1 trillion so‘mlik jami sug‘urta mukofotlari yig‘ilib uning 88 foizini ixtiyoriy sug‘urta turlari tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkichni oshishida sug‘urta anderrayting xizmatlarini ulushi yuqori.

2023-yil yakunlari bo‘yicha O‘zbekiston yalpi ichki mahsulotida jami sug‘urta mukofoti hajmi 0,7 foizini tashkil etadi. Mamlakatimizda sug‘urtani rivojlantirish yo‘li bilan kelgusida respublika YIM (yalpi ichki mahsuloti)da sug‘urta mukofotlari uludhini 2 foizga etkazish vazifasi belgilangan, ushbu rejagani ta‘minlash uchun tegishli amaliy tadbirlar amalga oshirilish kerak.

O‘zbekiston aholisining daromadlari yuqori emas, shuning uchun bu masalani Hindiston

¹¹³ imda.uz sayti ma’lumotlari asosida tayyorlandi.

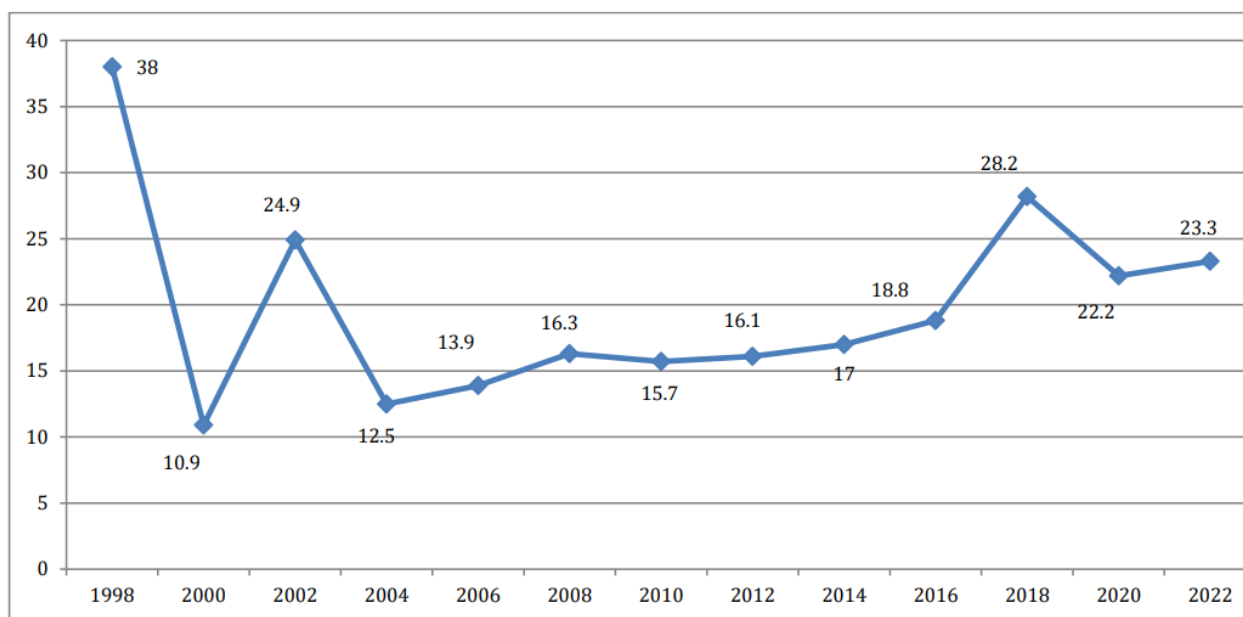
va Xitoy kabi davlatlar tajribasidagi “kichik sug‘urta lash” ko‘rinishidagi sug‘urta ni amaliyotga qo‘llash lozim bo‘lmoqda.

Bu borada mamlakatimizda bir qator tadbirlar amalga oshirilmoqa. Jumladan, prezidentimizning sog‘liqni saqlash sohasida davlat tibbiy sug‘urta mexanizmlarini joriy etish yuzasidan 12.11.2020 yilda 4890-sonli qarori qabul qilingan, ushbu qaror bilan majburiy tibbiy sug‘urta shakllantirilmoqda.

Kelajakda davlat tibbiy sug‘urta xorijiy davlatlar amaliyotida shakllanganidek rivoj topishi mamlakatda katta sug‘urta bozorini tashkil etilishiga sabab bo‘lib, sug‘urta mukofotlari ulushini oshirish imkoniyati ochilmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqib O‘zbekistonga mos bo‘lgan andarrayting xizmatini amaliyotga joriy etish va sohani takomillashtirish talab etiladi.

Sug‘urta faoliyatida zararni umumiy miqdorini yalpi mukofot miqdoriga nisbati zarar ko‘rsatish koeffitsiyenti deb ataladi. Mamlakatimizda sug‘urta andarrayting tizimi faolligi oshadigan bo‘lsa ko‘riladigan zararlar ko‘rsatkichini kamayishiga ta’sir qiladi. Zarar ko‘rsatkichi sug‘urta ga qabul qilinayotgan xavfxatarlarni to‘g‘ri baholash va boshqarishga ko‘p tomonlama bog‘liq. Rivojlangan mamlakatlar sug‘urta bozorida zararlilik koeffitsiyenti 40-50 foizni tashkil etadi.

3-rasm. Umumiy sug 'urtada mukofotining zararlilik koeffitsenti dinamikasi (%) [7].

O‘zbekistonda sug‘urta sohasi davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashi orqali ancha rivojlantirildi. Hususan, sohaning huquqiy asoslarini yaratish va sug‘urta andarrayting xizmatini tizimli yuritilishini takomillashtirish kabi ishlarni ko‘rsatsa bo‘ladi.

O‘zbekiston sug‘urta bozorida 1998-yilda zararlilik koeffitsiyenti 38 foiz bo‘lgan, buni ijobiy jihat desa bo‘ladi. 2006-2016 yillarda zararlilik koeffitsiyenti 14-19 foiz atrofida bo‘lgan, ya’ni bu sug‘urtalovchi javobgarligi uchun olgan mukofotining 20 foizi atrofidagi mablag‘ ko‘rilgan zararlarga yo‘naltirgan.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning soha rivoji uchun olib borgan oqilona iqtisodiy islohatlari natijasida, Yangi O‘zbekiston sug‘urta bozorida 2017-2024 yillardagi zararlilik koeffitsiyenti 20-24 foizni tashkil etib jahon ko‘rsatkichlariga sekin yaqinlashmoqda.

O‘zbekiston sug‘urta bozorida zararlilik koeffitsiyenti oshishi, sug‘urtalanuvchilarning sug‘urta xizmatlaridan foyda olishini hamda sug‘urtalanuvchilarda sohaga bo‘lgan ishonchi ortadi va mijozlarning, ya’ni aholining farovonlik darajasi oshadi.

Ya’ni bu andarrayterlar qabul qilayotgan xavf-xatarlarni to‘liq o‘rganish va baholashidan so‘ng sug‘urta ga olish tizimini tashkil etishiga bog‘liq.

4-rasm. Jami mukofotlari va jami sug‘urta qoplamalari hajmi (mamlakatimiz bozori bo‘yicha) [8].

O‘zbekiston sug‘urta bozorida 2020 yilda sug‘urta mukofatlari 2 213 713,0 mln. so‘mni tashkil etib, ushbu yilda to‘langan jami sug‘urta qoplamalari 737 587,0 mln so‘m bo‘lib to‘langan qoplamalar qabul qilib olingan mukofatlarning 33.3 foizini tashkil etgan.

2021-yilda sug‘urta mukofatlari 3 732 845 mln so‘mni tashkil etib, ushbu yilda to‘langan jami sug‘urta qoplamalari 1 235 061 mln so‘m bo‘lib, to‘langan qoplamalar qabul qilib olingan mukofatlarni 33.1 foizini tashkil etgan.

2022-yilda sug‘urta mukofatlari 6 231 726 mln so‘mni tashkil etgan, ushbu yilda to‘langan jami sug‘urta qoplamalari 2 596 926 mln so‘m bo‘lib, to‘langan qoplamalar qabul qilib olingan mukofatlarni 41.6 foizini tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich Rossiyada 53,7 foiz, AQSH, Yaponiya va Yevropa mamlakatlarida esa 70-90 foizni tashkil etadi.

Sug‘urta andarrayting xizmatidan foydalanayotgan sug‘urta tashkiloti manfaatlarini uchun ya‘ni uni daromadlarini oshirish uchun sug‘urta andarrayterlari sug‘urtalanyotgan ob‘yekt bo‘yicha ma‘lumotlarni yig‘adi, shartnomani tuzishda barcha omillarni inobatga olgan holda shartnomani tuzish yoki tuzmaslik uchun qaror qabul qiladilar.

Sug‘urtada har qanday kompaniya, ya‘ni polis sotuvchi zararga kirib qolishi mumkin, agar shartnoma tuzilguncha sug‘urta ob‘yektini yaxshi tekshirilsa avvalo kelajakda zarar ko‘rishni oldini olishi mumkin bo‘ladi. Shuningdek, sug‘urta andarrayterlari kompaniyani ichki shtatida hisobda turadigan xodimlar bo‘lib, ular sug‘urta hodisasini yuz berish ehtimoli bilan shug‘ullanadilar.

Mamlakatimizda sug‘urta andarraytingi muammolari bilan shug‘ullangan mutaxassislar barmoq bilan sanoqli bo‘lganligi uchun sug‘urta andarraytingi hozirgacha ko‘p sug‘urta kompaniyalarida bu yo‘nalishda mutaxassislarni tayyorlash yuzasidan ishlar tashkil etilmagan, natijada respublikamiz sug‘urta bozori rivojlanish darajasi hozirgi zamon talablariga javob bermaydi.

O‘zbekiston sug‘urta bozorida 2024-yilda 38 ta sug‘urtalovchi syb’eklat ish yuritayotgan bo‘lib ularning qariyb 30 foizida professional andarrayting xizmatini yuritilmoqda va bu ko‘rsatkich MDH davlatlaridagi ba‘zi davlatlardagidan ortda.

Andarrayting xizmati ko‘proq hayot sug‘urtasi uchun zarur, chunki hayot sug‘urtasi bilan bog‘liq shartnomalarini tuzishda sug‘urtaga olinayotgan shaxsga individual ravishda qarash talab etiladi.

Hayot sug‘urtasi shartnomasini tuzish rivojlangan mamlakatlarda ham kamida bir-ikki haftani o‘z ichiga oladi. Sug‘urta andarrayterlari professional mutaxassis sifatida sug‘urtalanuvchini arizasini ko‘rib chiqish jarayonida ko‘zga ko‘rinmaydigan barcha detallarga alohida e‘tibor qaratishi va kelgusida sodir bo‘lishi kutilayotgan sug‘urta hodisalari uchun ma‘suliyatni zimmasiga oladilar.

Sug‘urta andarraytingi sug‘urta tashkilotini potensial jihatlarini hisobga olgan holda tashkil etilsagina sug‘urta tashkiloti ko‘proq daromadga ega bo‘ladi.

Shuningdek sug‘urta andarrayting xizmati sug‘urta korhonalari daromadlar kelish

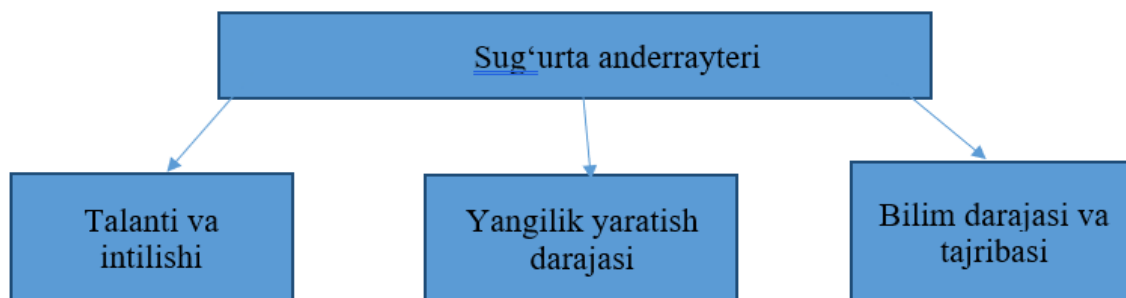
yo‘nalishini bozoridagi talab va taklif qonuniyati asosida tashkil etsagina yuqori natijalarni qayd etishi mumkin bo‘ladi. Sug‘urta faoliyatini takomillashtirishda sug‘urta anderrayingiga potentsialni boshqarish nuqtai nazaridan yondashish kerak.

Sug‘urta bozoridagi raqobat jarayonlari avj olib borgan sari sug‘urta tashkilotlarida anderrayterga va uning professional ish faoliyatiga talab oshib boradi, shuning uchun sug‘urta anderrayterlari faoliyati doimo sayqallashib, takomillashib, zamonaviylashib borishi hamda sug‘urta anderrayterlari yangi zamonaviy jarayonlarni o‘zlashtirib borishlari zarur.

Sohani yanda rivojlantirish uchun anderrayterlar boshqaruvida faoliyat yuritayotgan xodimlar o‘z ustida doimiy ishlashi, kompaniyada yangi xizmatlarni yaratishi va mijozlarni jalb qilish chun raqobatga chidamli bo‘lishi lozim.

Zamon o‘zgargan sayin sohada anderrayterlarga bo‘lgan talab oshib bormoqda, lekin professional anderrayterlar defitsiti ham bor.

Bugungi kunda rivojlangan sug‘urta bozorlari mavjud mamlakatlarda anderrayterlarga berilayotgan ish haqi boshqa sug‘urta sohasi xodimlariga nisbatan yuqoriligi ham anderrayterlarni ish faoliyati soha uchun nihoyatda zarur va kerak ekanligidan dalolat beradi.

5-rasm. Sug‘urta anderrayterlari uchun sifat ko‘rsatkichi¹¹⁴

O‘zbekiston sug‘urta bozorini peshqadam professional ishtirokchilaridan biri “O‘zbekinvest”da anderrayterlar bilimini va savodxonligini oshirish hamda kompaniya va sug‘urta bozoridagi yangiliklar bilan tanishtirib borish, shu bilan birga xodimlar malakasini oshirish maqsadida kompaniyada 2020-yildan boshlab “Sug‘urta maktabi” tashkil etilgan. Ushbu maktab orqali sohaga juda zarur bo‘lgan anderrayterlari tayyorlanmoqda va ularni malaka oshirish tizimi ham yo‘lga qo‘yilgan.

Har qanday sharoitda anderrayterlar sug‘urta kompaniyasini manfaatini, o‘zlarining shaxsiy manfaatlaridan ustun qo‘ygan holda yondashganlari uchun ulardan sotuvchi sifatida foydalanish sug‘urta kompaniyasini iqtisodiy samaradorligini oshirishga katta hissa

¹¹⁴ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

qo‘shishini rivojlangan davlatlar tajribasidan o‘rgandik va o‘zimizda ham bu usulni joriy etsak foydali bo‘lar edi.

Xulosa va takliflar

Yuqorida qayd etib o‘tilganidek insonlar mulklarini, hayotini, tadbirkorlik faoliyatini mavjud xavf-xatarlardan himoyalashga katta ehtiyoj sezmoqda va ular ushbu vaziyatlardan himoyalashga kafolat izlamoqdalar. Ular izlagan himoya va kafolatni sug‘urta xizmatlaridan kutmoqdalar, ya‘ni sug‘urta tashkilotlari ko‘rsata olishini inobatga olib, murojaatlarni qilmoqdalar, natijada soha xizmatlariga bo‘lgan talab ortib bormoqda.

Tadqiqot ishida sug‘urta kompaniyalari faoliyatida andarrayting tushunchasi keng ochib berilgan, mazmuni va mohiyati o‘rganilgan, rivojlanishiga bo‘lgan talabni kuchayib berayotganligini asoslab, ma‘lumotlar bilan tasdiqlab berilgan.

Sug‘urta sohasiga yuridik va jismoniy shaxslarni keng jalb qilish uchun sug‘urta faoliyatidan sug‘urtalanuvchilarni naflanishini oshirishda qator ishlar amalga oshirilishi ko‘rib chiqildi.

*Birinchi*dan, faoliyat sug‘urtalanuvchilarni daromadlariga mos holda tashkil etish kerakligi ko‘rib chiqildi.

*Ikkinchi*dan, sug‘urta ga qabul qilinayotgan xavf-xatar kompleks tahlil qilinishi uchun sug‘urta andarrayting tizimini yoritish uchun davlat tomonidan tegishli chora-tadbirlarni amalga oshirilishi kerakligi aniqlandi.

*Uchinchi*dan, sug‘urta bozori infratuzilmasini xalqaro standartlarga mos holda tashkil etish kerakligi o‘rganildi.

Sug‘urtada andarrayting xizmatlarini sug‘urta bozorini rivojlanishidagi o‘rni ko‘rib chiqilib, O‘zbekiston sug‘urta bozorini takomillashtirish uchun sug‘urta da andarrayting xizmatlarini joriy etishning huquqiy asoslarini sug‘urta qonunchiligiga singdirish kerakligi o‘rganildi.

Mamlakatimiz sug‘urta kompaniyalarida andarraytingni rivojlantirish va takomillashtirish istiqbollari ishda ko‘rsatib berilganligi bilan xarakterlanadi va bular quyidagilardir:

1. Andarrayting sug‘urta kompaniyasini butun munosabatlarini o‘rganib, foyda keltirish yo‘llarini izlaydi, har bir sug‘urta lanuvchidan iqtisodiy manfaat ko‘rish va shu hisobida sug‘urta kompaniyasini moliyaviy quvvatini o‘ylaydigan xodim hisoblanadi.

Andarrayter kompaniyaning vakolatliga ega bo‘lishi va uning foydasini ko‘zlab sug‘urta ob‘ektini chuqur monitoring qilib, risklarni zarar yoki foyda keltirishini tahlil qilib borishi lozim.

2. Anderraytingning eng katta vazifasi bu risklarini baholash bo'lib, sug'urta hodisalarini yuzasidan tahlil o'tkazish va chiqarilgan natija hisobiga olish, agar xulosa qoniqtirmasa anderrayter qaytadan ekspertiza belgilash huquqini berish katta foyda keltiradi deb hisoblash lozim.

3. Anderrayting sistemasini sug'urta kompaniyasida joriy etish natijasida sug'urtalanuvchilarni arizasi va anketa ma'lumotlari anderrayterlar tomonidan o'rganilib, sug'urta badallarini o'z vaqtida to'lanishini amalga oshirishi kerak va turli shubhali mijozlar shartnomasini obdon tekshirishni yo'lga qo'yish kelajakda sug'urta kompaniyasini kasoddan saqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 23 noyabrdagi "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi qonuni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 24.11.2021-y., 03/21/730/1089-son.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 21 maydagi "Sug'urta xizmatlar bozorini yanada isloh qilish va rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-872-sonli Qarori.

3. Архипов А. Андеррайтинг в страховании. Теоретический курс и практикум. – Litres, 2022.

4. Федотов М. А. Андеррайтинг в страховании //Финансы и кредит.– 2009. – №. 43 (379). – С. 63-67.

5. Qo'ldoshev Q.M. O'zbekistonda o'zaro sug'urtalashning metodologik asoslarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: 2019. – 75 b.

6. Оценка отраслевых и страновых рисков страхового сектора: сектор общего страхования Республики Узбекистан. URL: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/57022>.

7. <https://www.mf.uz/oz> sayti ma'lumotlari.

8. <https://imda.uz/uz/> Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi 2020-2021-2022 yil hisobotlari.